

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра „Международно право и международни отношения“

АВТОРЕФЕРАТ

НА

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“

НА ТЕМА

„ТЕЖЕСТ И СТАНДАРТ НА ДОКАЗВАНЕ ПРИ ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА
ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ В РАМКИТЕ НА ЦИФРОВИЯ ЕДИНЕН ПАЗАР НА
ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ“

ДИМО ГРИГОРИЕВ ГОСПОДИНОВ

Професионално направление: 3.6 Право

(Право на Европейския съюз)

Научен ръководител: доц. д-р Христо Христов

гр. София, 2025 г.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Предмет и обект на изследване

Обектът на изследване на настоящия дисертационен труд е политиката на ЕС за регулиране на гражданската отговорност в рамките на Цифровия единен пазар (ЦЕП), изразяваща се в приемането и прилагането на специфични правни норми, предвиждащи отклонение от тежестта и стандарта на доказване.

ЦЕП е част от развитието на вътрешния пазар на ЕС, и представлява допълнителен слой на общностна интеграция, обусловен от функционирането на интеграционните процеси в нов тип пространство – цифровото. Политиките насочени към регулиране на ЦЕП обхващат отношения от всички сфери на обществения живот, чиято специфика е използването на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) и ефектите от дигиталната трансформация върху обществото.

Материалната компетентност на ЕС да осъществява политика в областта на ЦЕП почива върху общите основания за регулиране на вътрешния пазар (чл.114 и 115 ДФЕС), наричани имплицитни основания, както и специални норми като чл.16 ДФЕС, наричани – експлицитни или изрични основания. В изпълнение на компетентността си ЕС осъществява нормативна дейност чрез разнообразен инструментариум от задължителни и незадължителни механизми. Сред задължителните инструменти се употребяват директивите, регламентите и решенията, незадължителните включват преди всичко кодекси за поведение, препоръки и насоки, които насърчават доброволно сътрудничество и саморегулация. В последните години се наблюдават все по-често т.нар. „меки“ механизми като бели книги, етични принципи, както и инвестиционни програми, с които се прокарават нормативни изисквания.

Гражданската отговорност, като механизъм за създаване на доверие и стимулиране на превантивно и предпазно поведение, е все по-съществен елемент от политиката на ЕС в ЦЕП. Технологичното развитие в последните години обаче поставя все по-големи предизвикателства пред адекватността на гражданската отговорност и нейната ефективност като средство за създаване на доверие. Постепенно в ЕС назрява

идеята, че е необходима реформа. За целта в последните поне 10 години се използват цяла палитра от правни инструменти, насочени към настройване на режима на отговорността така, че да е по-адекватен към действителността на цифровото пространство. Сред тях все по-предпочитани са институтите на тежестта и стандарта на доказване или по-точно казано – правилата, предписващи отклонение от тях.

Предмет на това изследване е разкриването на доктриналното разбиране за тежестта и стандарта на доказване в правото на ЕС, което по необходимост ще се случи и чрез помощта на анализ на общите принципи на правото на държавите членки, както и сравнителна уредба в трети страни като САЩ и Великобритания. Съществуват ли общи положения на тези правила и в какво се изразяват отклоненията от тях, каква е тяхната функция?

След което трябва да се установи дали отклоненията от тежестта и стандарта на доказване действително се използват като предпочитано средство за модифициране на гражданската отговорност като част от политиката на ЕС за създаване на доверие в ЦЕП. Какви са конкретните проявления на тези правила, каква е причината да бъдат използвани и какъв е целения краен резултат?

Като допълнителен елемент на предмета на изследване ще бъдат разгледани някои общи проблеми на електронните доказателствени средства чрез анализ на правото на ЕС, актовете на Съвета на Европа и сравнителен преглед на конкретни решения от правото на държавите членки. Целта е да се установят общите условия за допустимост на електронните доказателствени средства и оценка на тяхната достоверност като част от стандарта на доказване и ключови предпоставки за реализиране на гражданската отговорност в рамките на ЦЕП.

2. Актуалност

В последните 10 години се наблюдава все по-отчетливо тенденцията за използване на инструментариума на отклоненията от тежестта и стандарта на доказване при осъществяване на политиката на ЕС в Цифровия единен пазар. Повечето общностни актове, които хармонизират въпроси на гражданската отговорност, предвиждат в една

или друга степен специфични правила за тежест и стандарт на доказване. Такива са, например Директива (ЕС) 2019/770, Регламент (ЕС) 2016/679, Директива (ЕС) 2015/2366 и други. На този фон липсва достатъчно доктрина, която да поставя въпросите за същността на тежестта и стандарта на доказване, вида и функцията на различните отклонения от общото правило, както и тяхното специфично проявление при регулиране на цифровото пространство.

В досега правените изследвания в България, въпросът за отклоненията от тежестта и стандарта на доказване като политика на ЕС за регулиране на гражданската отговорност в цифрова среда не е поставян. Разглеждани са отделни аспекти на тежестта и стандарта на доказване, било като частни проблеми на процесуалното право и правилата за доказване и доказателствата или като отделни проявления на облигационноправни явления, най-вече в групата на деликтите. Но никога не е поставяна темата за целенасочената политика на ЕС, която се стреми с такива интервенции да осигури функционална еквивалентност и ефективност на гражданската отговорност в новата реалия на цифровото пространство.

Темата на изследването е много актуална и с оглед развитието на европейската доктрина. Проблемът с използването на тежестта и стандарта на доказване като средства за модифициране на гражданската отговорност с различни политически и практически съображения е изследван обстойно, но не и в светлината на най-новата уредба на отношенията в цифровото пространство на ЕС. В областта на конкуренцията темата е добре развита, но не се намира така пълно и подробно очертаване на тази специфична проблематика в останалите сектори на Цифровия единен пазар. Допълнителен принос на настоящото изследване е, че то не просто проследява политиката на ЕС по отношение на гражданската отговорност в дигиталния свят, но и държи сметка на причините, които налагат едно или друго специфично решение.

3. Научноизследователска теза

Твърдя, че тежестта и стандарта на доказване са понятия от правото на ЕС, които имат нормативен израз. За всяко от тях съществува общоприето правило като равновесно положение и отклонения от него като инструменти за намеса в баланса на

съответното правоотношение. Тези средства изпълняват конкретни функции, свързани със законодателна политика, практически и вероятностни съображения.

ЕС осъществява целенасочена политика за реформиране на рамката за гражданската отговорност в Цифровия единен пазар, при която инструментите на отклоненията от тежестта и стандарта на доказване играят много съществена роля. Целта на тези специфични правила е модифициране на гражданската отговорност, така че тя да бъде адекватна и ефективна спрямо новите обществени отношения в цифрова среда и функционално еквивалентна на случаите извън нея. По този начин се налага „европейския модел“ – високо доверие в пазара, което да ускори икономическия оборот, но, в същото време, с грижа за основните права и интереси на потребителите.

Отклоненията от общите правила на тежестта и стандарта на доказване позволяват точно такъв баланс. От една страна, гражданите са спокойни, че те имат реално възможност да осъществят правата си в съд, ако са освободени от или облекчени при доказване на факти от фактическия състав на претенциите си. От друга страна, бизнесът, макар и натоварен с по-тежка отговорност, все пак има възможност да се защити, стига да полага очакваната от него дължима грижа, но и да се организира така, че да създава и пази доказателства в своя полза. В тази си задача ЕС се отнася с присъщата си иновативност и създава хибриден модел на отговорността, който не би могъл да бъде така фино настроен без инструментариума на тежестта и стандарта на доказване.

4. Научна задача и научна цел

Научната задача се изразява в последователната и убедително аргументирана защита на горепосочената теза. Това включва следните подзадачи:

Да се очертае много ясно и задълбочено какво представляват тежестта и стандарта на доказване като понятия на общностния правопорядък. Какво е тяхното общо положение, кога са налице отклонения и какви са техните функции?

Да бъдат приложени понятията за тежестта и стандарта на доказване в контекста на политиката на ЕС в Цифровия единен пазар. Тръгвайки от общият контекст, ще бъдат разгледани технологичните и социални предизвикателства, които дигиталните

технологии налагат и конкретните мерки, които се предприемат с цел реформиране на рамката на гражданската отговорност. Ще бъдат идентифицирани разпоредбите, които съдържат отклонения от общите правила и на база тяхното тълкуване, съдебната и административна практика, както и доктрината ще бъде направен опит да се установи тяхното действително съдържание.

Да бъдат издирени и анализирани общите правила на електронното доказване, разбирано като хоризонтален проблем на стандарта на доказване в Цифровия единен пазар. Допускането и оценката на електронните доказателства в гражданския процес е съществена предпоставка за реализиране на гражданската отговорност в цифровото пространство.

5. Методология

Дисертационният труд поставя въпроси, за чието пълно разбиране ще се изследва не само правото и политиките на Европейския съюз, но и общите принципи при уредбата на облигационноправни и процесуалноправни проблеми от националната уредба на държавите членки. Акцентирането върху функцията на отклоненията от тежестта и стандарта на доказване налага и преглед и оценка на метаюридически фактори като технологичното развитие и поведението на страните в цифрова среда.

Ето защо използваните източници включват, както актуалната правна уредба, така и отминали и настоящи законодателни инициативи в правото на ЕС, съдебната практика на СЕС, програмни и стратегически документи на европейските институции, но и източници на националното право, включително сборници и частни кодификации с принципи от различни отрасли на частното право на държавите членки. Взети са предвид и анализи с икономически характер, както и технологични стандарти, релевантни към обекта на изследване.

6. Научни методи и въпроси, проучени в отделните части на дисертацията

В дисертацията е използван правнодогматичният метод, чрез който се изследват автономните разбираня на правото на ЕС за тежестта и стандарта на доказване и

съответните собствени източници, анализирани чрез средствата на исторически, нормативен, системен, телеологичен, логически, функционален и сравнителен анализ. Анализирани са съответните източници от позитивното право на ЕС, относимата практика на Съда на ЕС, както и други официални документи на европейските институции. Празните в уредбата са запълвани с сравнителен преглед на законодателството, съдебната практика и доктрината на различни държави членки.

Необходимостта да се работи по силно технологизирана проблематика, богата на понятия и термини от сферата на компютърните науки изисква честото застъпване на интердисциплинарния метод на изследване. За пълно разбиране на явления, които са нови и по които няма утвърдено правно осмисляне е застъпен и историческият метод, който разкрива генезиса и еволюцията на изследваните явления, както и наченки на икономически анализ на правото във връзка с оценката на ефективността на нормативната рамка.

7. Научна новост на изследването

В настоящото изследване е разгледано в дълбочина съдържанието на понятията тежест и стандарт на доказване така, както са разбирани те в правото на ЕС. Изяснено е какво представляват общите правила за тежест и стандарт на доказване в областта на гражданската отговорност, както и кога има отклонения от тях. Направени са ясни разграничения със сходни правни явления чрез идентифициране и дефиниране на същностните признаци на изследваните понятия. Обърнато е съществено внимание на функциите и предназначението на тежестта и стандарта на доказване, включително техните метаюридически основания.

В този смисъл изследването има съществена научна новост, както на национално, така и на европейско ниво, тъй като събира на едно място достиженията на съдебната практика и доктрината по темата за тежестта и стандарта на доказване в правото на ЕС. То отчита не само общностните източници, но и основните принципи на правото на държавите членки, което придава известен универсален характер на достигнатите изводи. Така може да се изясни задълбочено и всеобхватно какво точно представлява

тежестта и стандарта на доказване, в случаите, при които правото на ЕС регулира гражданската отговорност.

Стъпвайки на това достижение, втората глава от изследването разглежда как Съюза използва тежестта и стандарта на доказване при осъществяване на своята политика в дигиталната сфера. В този смисъл, изследването е първото такова, което задълбочено изследва този въпрос. Настоящата работа запълва в това отношение съществуващата празнота, както в българската, така и в европейската правна теория.

Защитена е тезата, че институтите на отклоненията от тежестта и стандарта на доказване е да интервенират в баланса на силите в правоотношението, за да отчетат специфичните условия на цифровата среда, свързани с доверието, дигиталните рискове, информационната асиметрия, достъпа до доказателства и др. В този смисъл настоящият труд е единствен по рода си в България и един от малкото в Европа, които изследват този проблем така пълно и всестранно.

В последната глава на изследването е направен систематичен преглед на общите проблеми на електронното доказване. Може да се каже, че той е от малкото съществуващи трудове на национално ниво, който подхожда така задълбочено по въпросите на допустимостта и достоверността на електронните доказателствени средства.

8. Структура и обем на дисертационния труд

Изследването е в обем от 330 страници и се състои от заглавна страница, съдържание, списък на използваните абривиатури и съкращения, увод, три глави, заключение, библиографски списък – литература на български и чуждестранна, списък със съдебна практика – на Съда на ЕС и на национални съдилища, както и използвани източници от интернет.

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ОСНОВНОТО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Въведение

Въведението на работата включва встъпителна част, насочена към читателя, целяща да даде житейска перспектива на поставения проблем. Разгледан е предметът и обектът на изследване, като се представя актуалността на правния проблем, методологията, чрез която ще бъде анализиран, както и научната новост. В увода се очертават структурата и обема на дисертационния труд.

Поставените теза, цел и научни задачи обуславят структурата на дисертационния труд да бъде изградена от уводна част, изложение от три глави и заключителна част. Всяка от главите е оформена от параграфи, които обособяват отделни подтеми, включени в главата.

ГЛАВА ПЪРВА

Тежест и стандарт на доказване при гражданската отговорност в правото на ЕС

1. Уредба на гражданската отговорност в правото на ЕС

В този параграф се прави въведение в главата чрез кратко очертание на обхвата на понятието „гражданска отговорност“, според автономното разбиране в правото на ЕС. На първо място, то трябва да се отграничи от сходни видове отговорност като наказателната и административната.

Изследването се фокусира върху двата основни компонента на гражданската отговорност - договорна и деликтна отговорност. Според Решение на Съда на Европейския съюз от 17 септември 2002 г., *Tacconi (C-334/00)*, договорната отговорност произтича от свободно установена правна връзка между страните, докато деликтната отговорност се основава на нарушение на закона. Принципите на

европейското договорно право (PECL) и Принципите на европейското деликтно право (PETL) служат като отправни точки за анализа.

Очертават се и основните източници, които ще бъдат използвани, за анализ на уредбата на гражданската отговорност. Те включват учредителните договори на ЕС, производното право - регламенти, директиви, решения и други актове на институциите на ЕС, съдебната практика на Съда на ЕС и международни договори. Включването на общите принципи на правото, изведени от правните системи на държавите членки, също играе ключова роля в хармонизацията на правилата за гражданска отговорност в ЕС.

2. Какво е доказателствена тежест като понятие на правото на ЕС?

2.1. *Понятие за тежест на доказване*

Тежестта на доказване е понятие, което има корени във философията и проявления в дисциплини като етиката, статистиката и правото. В последния случай тежестта на доказване е правило, което разпределя отговорността за последиците от съдебно дело, при което твърденията на страните остават недоказани.

В тази част на изложението се разглеждат достиженията на европейската съдебна практика и доктрина при разбиране на общото понятие на тежестта на доказване. Разгледани са неговите двете основни форми – обективна и субективна тежест, разликите и връзката между тях и се очертава дебата за това дали те отразяват две отделни правила или са два аспекта на единно правило за доказване. Застъпва се тезата, че тежестта на доказване е понятие, както на процесуалното право, защото дава предписания на съда как да постъпи при non-liquet ситуация, така и на материалното право, тъй като има силно влияние върху шансовете на страните в правоотношението да спечелят едно евентуално бъдещо дело.

2.2. *Общо правило за тежестта на доказване*

Защитава се тезата, че понятието „тежест на доказване“ има нормативна същност, която се изразява в правило за поведение, насочено към съда и страните в процеса, но базирано върху материалното правоотношение. Търси се общо положение на това правило, за да може на негова основа да се изследват отклоненията от него и техните функции.

Правото на ЕС поначало предвижда разпоредби за доказателствена тежест единствено когато иска да уреди конкретни ситуации като допълни задълженията на някоя от страните в материалното правоотношение, възлагайки ѝ да докаже нещо в повече. В рамките на компетентността на Съюза общото правило за тежест на доказване се извлича от общите принципи, характерни за правните системи на държавите членки. В тази част на изследването се извършва анализ на законодателството, съдебната практика и доктрина на европейските страни, за да се достигне до дефиниция на общото правило за тежест на доказване.

Такава е дадена от проф. Иво Гийсен, към която се придържам като източник на общоевропейско разбиране, а именно:

Всяка страна в гражданския процес, независимо от процесуалното си качество, трябва да докаже тези факти, които формират фактическия състав от хипотезата на правилото, върху което основават претенцията или възражението си.

Разгледани са подробно елементите на правилото и се анализира неговата обосновка, стояща върху материалноправните принципи на неприкосновеност на собствеността и опазване на общественения ред, както и принципите за състезателно начало и равнопоставеност в процеса. Разгледано е подробно и приложението на общото правило за тежестта на доказване, с оглед типичните състави на деликтната и договорната отговорност.

2.3. Отклонения от правилото за тежестта на доказване

Въз основа на дадената дефиниция на общото правило за тежестта на доказване, приета в правото на ЕС, изследването се нагърбва със задачата да определи кога е налице отклонение от него и различните му форми. За целта в тази точка се прави на първо място терминологично разграничение между обръщане (reversal), разместване (shift) и облекчаване (alleviation) на доказателствената тежест.

Застъпва се, че обръщането на доказателствената тежест е безспорно отклонение от тежестта на доказване, тъй като в такива случаи не страната, която се позовава на един факт, носи риска от недоказването му, а насрещната. В такива случаи на практика се интервенира върху отговорността в материалноправен смисъл, което налага този инструмент да почива винаги върху нормативна основа, а не да се прилага с оглед конкретен случай. Разгледани са средствата за обръщане на тежестта на доказване, водеща роля, сред които имат законовите презумпции и съдебната практика при тълкуване на материалното право. Направена е разлика между законови и фактически презумпции, съгласно практиката на Съда по дело *N. W и други срещу Sanofi, C-621/15* и заключението на ГА Бобек към него.

По отношение на разместването на доказателствената тежест в хода на процеса в изследването се поддържа, че то не е отклонение от общото правило, защото не влияе на разпределението на риска от недоказани фактически твърдения. Според заключението на ГА Кокот по делото *FEG срещу Комисията*, такова разместване на тежестта да се представят доказателства е „нормално протичане на доказателствения процес“, а не отклонение от правилата. Заключението на изследването в тази част е, че разместването на тежестта на доказване е най-удачно да се разглежда като част от проблематиката на стандарта на доказване.

Очертан е и обхвата на облекчаването на тежестта на доказване като общо понятие, включващо различни явления, които могат да се квалифицират като обръщане, разместване или други материалноправни или процесуални похвати, с които се постига по-лесно доказване или ангажиране на отговорността. Разгледани са проявни форми

като стриктната отговорност, по-строга дължима грижа и задължение за предоставяне на информация.

3. Какво е стандарт на доказване като понятие в правото на ЕС?

3.1. *Понятие за стандарт на доказване*

В тази част от изследването се анализира в дълбочина същността на понятието стандарт на доказване, стъпвайки върху неговите исторически корени и автономното разбиране, изразено в практиката на Съда на ЕС. Констатира се наличието на различни дефиниции за стандарт на доказване и се прави заключение, че те описват явлението едностранно и частично. Предлага се интегрален подход, съгласно който понятието се характеризира с три взаимно свързани елемента:

- 1) Допустими доказателствени средства
- 2) Оценка на тяхната доказателствена стойност
- 3) Степен на убеждение на съда

За да се защити тази теза, се разглеждат подвъпросите за обективния и субективния, както и холистичния и атомичния подходи при оценка на доказателствата в процеса. На тази основа се прави извод, че степента на убеждение на съда, макар и субективна, трябва да бъде обективирана чрез оценка на доказателствената стойност на всички допуснати по делото доказателства в тяхната съвкупност.

3.2. *Общо правило за стандарта на доказване*

Подобно на параграфа с тежестта на доказване, и в тази част на изследването се полагат усилия за синтезиране на общо правило за стандарта на доказване, като основа за дефиниране на отклоненията от него. За целта е разгледана практиката на Съда на ЕС, която, макар и да не формулира общо правило за стандарт на доказване, очертава някои от характеристиките му. Такива са принципите на процесуална автономия и

ефективна съдебна защита, както и критиката на доказателствени правила през призмата на други основни права от Хартата, например правото на защита на потребителите, както приема Съда в решение по дело C-310/13, Novo Nordisk Pharma GmbH срещу S. В други свои решения, Съдът се е произнасял по отделни аспекти на стандарта на доказване като сериозността и убедителността на доказателствата, върху които се основава преценката на съда - Решение по дело N.W и други срещу Sanofi, C-621/15.

За да се стигне до общо правило за стандарт на доказване е направен сравнително-правен анализ на уредбата на този институт в системата на common law и континенталното право. Въз основа на Принципите за гражданско съдопроизводство с трансграничен елемент на ALI/UNIDROIT и Примерните европейски правила за гражданско съдопроизводство на ELI/UNIDROIT може да се изведат общите положения на основните елементи от правилото за стандарта на доказване:

- 1) За да се приеме един спорен факт за доказан, съдът трябва да е убеден в разумна степен в неговото съществуване;
- 2) Оценката на доказателствата се извършва свободно по вътрешно убеждение на съда;
- 3) Съдът не може да гради убеждението си на друго, освен на допуснатите по делото доказателства, с изключение на няколко общоприети хипотези като факти, които не подлежат на доказване, фактически презумпции и др.

3.3. Отклонения от общото правило

Въз основа на очертаното общо правило в тази част от изследването са анализирани различните форми на отклонение от него. На първо място, това са законовите девиации, сред които най-често срещани са законната доказателствена сила на доказателствените средства и законоустановения стандарт на доказване. Разгледани са примери от националното право и доктрина на държавите-членки на ЕС, за да се изведат общи черти на тези явления.

На следващо място, отклонения от стандарта на доказване, се постигат и чрез средства прилагани по преценка на съда в рамките на процесуалните му правомощия. Такива са фактическите презумпции, различни хипотези на право на съдилищата да оценят наличието на факти от фактическия състав на спорни права, да правят заключения въз основа поведението на страните и други. По-подробно са анализирани видовете фактически презумпции, както и изискванията за тяхната обосноваване, подробно изведени от ГА Бобек в неговото заключение по делото *N.W. и др. срещу Sanofi Pasteur*.

4. Функции на тежестта и стандарта на доказване

В този последен параграф на първа глава, въз основа на изводите от анализа на понятията за тежест и стандарт на доказване са направени заключения относно съотношението между двете понятия и функциите, които отклоненията от техните общи правила изпълняват.

4.1. *Връзка между тежест и стандарт на доказване*

В изследването се прави аргументиран извод, че връзката между тежестта и стандарта на доказване е функционална, едностранна и е измерима, както с оглед материалното, така и процесуалното право.

4.2. *Необходимост от отклонения при тежестта и стандарта на доказване*

В тази част се застъпва тезата, че, макар и общите правила за тежестта и стандарта на доказване да преследват различни функции, то отклоненията от тях имат общи задачи – облекчаването или утежняването на доказването, а с него и на отговорността. Разгледани заедно, двете групи инструменти могат да бъдат обосновани с три групи аргументи – политика (материалноправни), практически/процесуални и съображения

за вероятност. Основен акцент се поставя върху политическите причини за отклонение, които ще бъдат водещи при разглеждане на политиките на ЕС при уреждане на гражданската отговорност в областта на Цифровия единен пазар в следващата глава.

ГЛАВА ВТОРА

Тежест и стандарт на доказване в Цифровия единен пазар

1. Въведение в Цифровия единен пазар

Този параграф на втора глава е посветен на очертаването на понятието Цифров единен пазар („ЦЕП“), което може да се разбира в тесен смисъл като наименованието на дигиталната стратегия на Комисията на председателя Жан Клод Юнкер (2015-2019г.). В изследването е избрано да се стъпи върху една по-широка концепция, при която ЦЕП изразява нов вид пространство на европейска интеграция със свои специфични обществени отношения и предизвикателства при регулиране. А именно – цифровото пространство, което е обект на дигиталната политика на ЕС.

1.1. Цифровият единен пазар като част от вътрешния пазар на ЕС

В тази част от изследването се защитава тезата, че ЦЕП е част от вътрешния пазар на ЕС, както в политически, така и в правен смисъл, но постепенно се обособява в самостоятелен слой интеграционна политика – дигиталната политика. В подкрепа на това твърдение на първо място се проследява историческата еволюция на ЦЕП, започвайки от „информационното общество“, преминавайки през „икономика, базирана на знанието“ и достигайки до Стратегията за Цифров единен пазар на Европа (2015 г.).

Видно от този стратегически документ, дефиницията на ЦЕП в голяма степен възпроизвежда понятието за вътрешен пазар по това, че е място, в което са гарантирани четирите основни свободи на движение, заедно със защитата на

конкуренцията. Отличителната характеристика обаче е, че той реферира към „онлайн дейности“, т.е. цифровото пространство, както и включва един нов слой защита - тази на данните.

Именно като политика на регулация на цифровото пространство продължава своето развитие дигиталната политика на ЕС, въпреки, че изразът ЦЕП все по-рядко се използва. В днешно време тези политически инициативи са известни като „Европа, подготвена за цифровата ера“ или „Цифрово десетилетие до 2030 г.“, но те остават в мнозинството си част от вътрешния пазар, като продължават да се приемат най-често на общите основания по чл.114 и 115 ДФЕС.

1.2. Политики на ЕС в рамките на ЦЕП

В тази част от изследването се прави историко-правен обзор на еволюцията на ЦЕП и по-значимите актове на хармонизация, които я съпътстват. С оглед своя фокус и приоритети, развитието на дигиталната политика на ЕС може условно да се раздели на две фази. Първата е до 2019-та година, при която се поставят основните на регулаторната рамка и се преодоляват бариери пред ЦЕП. А от 2020-та година, от първия мандат на Урсула фон дер Лайен нататък, политиката на ЕС навлиза в своята зряла фаза, при която регулирането се засилва в подкрепа на доверието и безопасността на дигиталното пространство и цифровия суверенитет на Съюза.

1.3. Политика на ЕС по отношение на гражданската отговорност в ЦЕП

Гражданската отговорност е важен елемент от регулаторната политика на ЕС в областта на ЦЕП. Тя е механизъм за стимулиране на превантивно и предпазливо поведение от страна на задължените лица, както и средство за разпределяне на рисковете и неблагоприятните последици при вреди от дигитални дейности. В този смисъл, гражданската отговорност е осъзнавана като фактор за създаване на доверие в цифровите технологии, който, заедно с инициативите за безопасността, трябва да стимулира по-широко включване и икономически растеж.

Предметът на регулация в ЦЕП обаче е, меко казано, „нетрадиционен“ – със свои специфични предизвикателства и проблеми. В следствие традиционната рамка за гражданска отговорност се оказва неадекватна при справянето със задачата да осигури справедливо обезщетение за пострадалите от цифровите технологии лица. Така ЕС е призван да „мисли извън рамката“ и да разработи нови модели на регулация, подходящи за дигиталния свят, съществен елемент от който са правните инструменти на тежестта и стандарта на доказване.

В тази част от изследването се очертават основните предизвикателства пред рамката на гражданската отговорност в цифровото пространство на ЕС. Такива са най-вече проблемът по принцип с доверието в технологиите, но и специфичните дигитални рискове, както и информационната асиметрия, които съпътстват съвременните отношения в електронна среда. Специфичен проблем на адаптацията на рамката на гражданския процес към цифровото пространство е затрудненият достъп до доказателства. А допълнително предизвикателство са икономическите съображения, които мотивират ускорена дигитализация във вътрешния пазар на ЕС.

Тук се застъпва становището, че правилата, предписващи отклонения от тежестта и стандарта на доказване са ефективен подход за адаптиране на рамката на гражданската отговорност към предизвикателствата на цифровата среда. Тезата се защитава с аргументи за справедливо разпределение на риска, преодоляване на информационната асиметрия и справяне с конкретни технологични проблеми. Изтъква се необходимостта да се разгледат в следващите параграфи отделни регулаторни политики на ЕС в областта на ЦЕП, които демонстрират, че инструментариума на отклоненията от тежестта и стандарта на доказване заемат централно място при съвременното регулиране на гражданската отговорност. И всичко това е резултат от целенасочена политика за подобряване нейната ефективност, а с това и повишаване на доверието на хората в новите технологии и ЦЕП

2. Политика на ЕС в областта на защитата на данните

2.1. *Защита на данните в ЕС*

В тази част от изследването се прави историко-правен преглед на контекста на политиката за защита на личните данни на ЕС, на фона на глобалните регулаторни тенденции, започнали след края на Втората световна война. Проследено е приемането на актове по хармонизация като Директива 95/46/ЕО, Директива 2002/58/ЕО, Регламент (ЕС) 2016/679, Директива (ЕС) 2016/680 и др.

Анализирани са основните характеристики на политиката на ЕС за уреждане на гражданската отговорност при защитата на данните. Застъпено е становището, че тя се определя от стремеж на Съюза да осигури високо ниво на защита на личните данни и преодоляване на характерната за съвременните технологични дейности информационна асиметрия. Тези политики трябва да бъдат балансирани с икономически съображения за стимулиране на иновациите.

В заключение е очертана рамката на отговорността при защитата на данните, която е изградена от няколко компонента - дължима грижа, прозрачност и специфичен състав на гражданската отговорност.

2.2. *Принципа за отчетност*

В тази част от изследването е разгледан принципа за отчетност, който е фундаментален за режима на защита на личните данни в ЕС, включително и за гражданската отговорност. Проследена е неговата еволюция, започвайки с Насоките на ОИСП за защита на данните от 1980г. до днешни дни в Регламента GDPR. Чрез анализ на нормативни разпоредби и практиката на Съда е изведена същността на принципа, който като самостоятелно правило за поведение има две проявления:

- 1) Отговорност за спазване на Регламента, разбирана като проактивни действия, насочени към постигане на съответствие с правилата и стандартите и предпазване от реализиране на рисковете за правата и свободите на субектите (дължима грижа)
- 2) Задължение за доказване на съответствие. В свое решение по Дело С-61/19 Orange Romania SA, Съдът приема, че понятието „в състояние да докаже“ следва да се разбира като равнозначно на „доказателствена тежест“.

2.3. Доказателствена тежест при гражданската отговорност по GDPR

Въз основа на правнодогматичен анализ на разпоредбите на чл.82 и други разпоредби от Регламента GDPR, както и практиката на Съда и националните съдилища по приложението му, са изведени фактите от фактическия състав на гражданската отговорност при защита на данните и техните съществени характеристики. За всеки от елементите – нарушение, вреда, причинно-следствена връзка и вина, са очертани задълженията за доказване на всяка от страните в рамките на един съдебен процес.

Защитава се тезата, че отговорността по чл.82 от GDPR е несъмнено утежнена, но, все пак - виновна с обърната доказателствена тежест по отношение на вината, а не стриктна, както се застъпва от някои автори в доктрината. Разграничението има голямо практическо значение, тъй като очертава политиката на законодателя да стимулира проактивно поведение в защита интересите на субектите на данни и да санкционира липсата му. Това се постига чрез виновната отговорност, а не чрез стриктната, която е механизъм за компенсиране поемането на риск. В този смисъл е и решението на Съда по делото ZQ, C-667/21, както и заключението на ГА Санчес-Бордона по него.

2.4. Стандарт на доказване при осъществяване на гражданската отговорност по GDPR

По отношение стандарта на доказване в изследването се поддържа, че той несъмнено е утежнен по отношение на доказването на факта на полагане на дължимата грижа от страна на отговорното за обработката на данни лице. Относно фактите в тежест на субекта няма ясно изразена политика за облекчаване, но такава в известна степен се налага.

Защитава се тезата, че изискваната степен на сигурност за наличие на освобождаващите обстоятелства по чл.82, пар.3 от GDPR е висока като в подкрепа са приведени догматични, телеологични и системни аргументи, както и практика на Съда.

Твърди се, че този строг стандарт на доказване на практика изключва използването на баланс на вероятностите при обосноваване на аргументацията на съда, включително използването на фактически презумпции тип *prima facie* и други.

Регламентът не съдържа никакви правила насочени към определяне на допустими методи за доказване и тяхната доказателствена стойност, но принципите на равностойност и ефективност, ограничаващи процесуалната автономия, както и правото на ефективна съдебна защита, оказват влияние при определяне на правилата на доказването. Така, например, задължителното изискване на съдебно-техническа експертиза за доказване на предприемане на подходящи технически мерки би било нарушение на правото на ефективна съдебна защита, тъй като то предполага независим съдия, извършващ безпристрастна оценка – така приема Съда по делото VB срещу NAP, C-340/21. В тази част на изследването са посочени и други конкретни правила, които имат значение за допустимостта на доказателствата и тяхната оценка.

3. Политика на ЕС в областта на защита на потребителите

3.1. *Защита на потребителите в ЕС*

В тази част от изследването се разглежда еволюцията на политиката за защита на потребителите на ЕС от 80-те години на 20-ти век до днес. Проследени са трите основни тенденции на развитие след Стратегията за ЦЕП на Юнкер от 2015-та година, а именно: реформа на договорното право, защита на потребителите на платежни услуги и реформа на извъндоговорната отговорност.

Във всяка една от тези под-области се срещат специфични предизвикателства, свързани с новите технологии и развитието на обществените отношения в цифровото пространство, които затрудняват ефективната защита на потребителите чрез методите на гражданската отговорност. В тази част на изследването са разгледани обстойно основните фактори, които водят до този резултат. Направено е и въведение в политиките на ЕС, с които се цели компенсиране и балансиране на неефективностите при осъществяване на гражданската отговорност

3.2. Тежест и стандарт на доказване при реформата на договорното потребителско право

Основна част от реформата на договорното потребителско право са приетите като пакет за създаване на „двупистова система“ на регулация през 2019-та година Директива за цифровото съдържание и цифровите услуги (DCSD) и Директива за продажба на стоки (SoGD). В тази част от изследването се прави разграничение между двете директиви, с оглед кръга обществени отношения, който уреждат. И тук се очертава фактическия състав на правилата за гражданска отговорност по двете директиви, за да може да се анализира ролята на тежестта и стандарта на доказване като инструменти за нейното модифициране. Основен акцент в анализа се поставя върху презумпцията за несъответствие, както и условията за нейното оборване от доставчиците на цифрови услуги/съдържание или стоки с цифрови елементи.

Разгледан е въпросът за характеристиката на правила за тежест на доказване, съгласно чл.12 DCSD и чл.11 SoGD. По отношение на презумпцията за несъответствие се поддържа, че тя представлява обръщане на доказателствената тежест по отношение на факта на съществуване на дефекта към момента на доставката. В подкрепа на тази теза са изведени аргументи от практиката на Съда, например решението по делото Faber, C-497/13, както и аргументи от интердисциплинарен и икономически характер, свързан с процеса на доставка на цифрово съдържание/услуги и възможностите на страните да доказват съответствие.

За стандарта на доказване правото на ЕС не предвижда специфични правила, а оставя тези въпроси на държавите членки, които трябва да осигурят ефективна защита, съобразно своята процесуална автономия. Все пак, в тази част от изследването са очертани някои от предизвикателствата пред доказването, свързани с естеството на отношенията, които се развиват в цифрова среда. По отношение на степента на сигурност, която се изисква от съда при преценка за доказаност на факта на

извършване на доставка и нейното съответствие с договора, се аргументира, че тя трябва да е висока.

3.3. Тежест и стандарт при отговорността за неоторизирани платежни операции

В тази част от изследването е направен преглед на правилата за гражданската отговорност при неоторизирани платежни операции, съгласно Директива (ЕС) 2015/2366 за платежните услуги във вътрешния пазар (PSD2). Чрез правнодогматичен анализ на разпоредбите на директивата и практиката на Съда е очертан фактическия състав на отговорността за неразрешена транзакция. Съгласно решение на Съда по дело С-409/22, УА срещу „Юробанк България“ АД, доставчикът на платежни услуги трябва да докаже, че платежната операция е разрешена, което означава да демонстрира, че тя е с установена идентичност и е изпълнена правилно.

Характеризирана е отговорността за неразрешена транзакция и е дадено становище, че задълженията за доказване в тежест на доставчика на платежни услуги не представляват отклонение от общите постановки на тежестта на доказване. То е подкрепено със систематичен анализ на уредбата на договора за платежна услуга и задълженията на страните по него в общия случай. Същото се отнася и за възможността на доставчика да се освободи при доказване, че неразрешената транзакция е причинена виновно от платеца при условията на умисъл или груба небрежност, което положение е в съзвучие с общите правила на възражението за съпричиняване.

Съществен принос на изследването в тази точка е твърдението, че директивата PSD2 предписва задължително висок стандарт на доказване относно факта на разрешаване на платежната операция. Освен практиката на Съда и националните съдилища, в подкрепа на тезата са приведени и аргументи от технически характер, свързани с информационната сигурност при финансовото дело. За доказването на факта на съпричиняване от страна на платеца се поддържа, че по практически и вероятностни съображения не е забранено от законодателя и дори е наложително да се

смекчи стандарта на доказване, поради трудностите при установяване на по-тежки форми на вината като груба небрежност и умисъл.

3.4. Тежест и стандарт на доказване при отговорността за дефектни продукти

В тази част от изследването е маркиран в няколко страници проблемът за неефективността на действащата уредба за защита на потребителите при извъндоговорна отговорност, изчерпваща се основно с Директивата на Съвета 85/374 относно отговорността за вреди от дефектни стоки. Проследени са чрез сравнителноправен анализ някои предизвикателства при прилагането на директивата в националните законодателства, както и спорадичното използване на инструментариума на тежестта и стандарта на доказване за тяхното разрешаване.

3.5. Траен носител

Известно внимание е обърнато и на темата за трайния носител, който е преди всичко средство за защита на потребителите, свързано с гаранции за съхраняване и неизменност не предоставяната им информация. От друга страна, той повдига въпроси и относно стандарта на доказване, свързан с оценката на доказателствата. Ето защо са разгледани накратко изискванията към трайния носител, съгласно практиката на Съда, например решенията по делата BAWAG, C-375/15 и Content Services, C-49/11.

4. Политика на ЕС в областта на Изкуствения интелект (ИИ) и други възникващи технологии

4.1. Регулиране на ИИ и възникващите технологии в ЕС

Тази част от изложението започва с обстойно въведение в темата за изкуствения интелект и възникващите технологии, което е необходимо, с оглед относителната новост и непознатост на терминологията. Направен е правноисторически преглед на политиката на ЕС за насърчаване на развитието на новите технологии, която е тясно свързана с ЦЕП. Достига се до заключението, че постепенно, особено с началото на първия мандат на Урсула фон дер Лайен като председател на ЕК, темата за ИИ се обособява като самостоятелен проблем, основен за политиката на ЕС спрямо възникващите технологии. Проследено е развитието на политиката на ЕС за надежден ИИ като са разгледани основни актове като Насоките за етичен ИИ, Бялата книга за ИИ и новия Акт за ИИ (Регламент (ЕС) 2024/1689).

С помощта на интердисциплинарен анализ са разгледани технологичните предизвикателства, които ИИ и останалите възникващи технологии, поставят пред рамката на гражданската отговорност. Такива са комплексността на технологията, нейната непрозрачност, отвореност, автономност, непредвидимост, както и фактори, свързани с нейната зависимост от данни. Прави се обоснован извод, че рамката на гражданската отговорност не е адекватна на обществените условия, които ИИ и възникващите технологии налагат, като са дадени множество конкретни примери. Констатира се, че наличието на опити държавите членки да решават тези проблеми чрез националното си законодателство застрашава интеграционния процес в ЦЕП и във вътрешния пазар като цяло.

В края на тази част от изследването е анализирана подробно политиката на ЕС за отговорността, свързана с новите технологии, която е част от пакет от мерки, включващи също хоризонтална уредба на ИИ, насочена към минималните необходими изисквания за справяне с рисковете и проблемите, свързани с тези технологии, и реформа на секторните правила за безопасност в областта на продуктите. От гледна точка на политиката на ЕС за надежден ИИ, гражданската отговорност изпълнява функции, свързани с основните етични принципи на предотвратяване на вреди, обяснимост и справедливост. Чрез правноисторически анализ е проследен дебата за нейното реформиране, маркирани са основните предложени мерки, централно място сред които заема инструментариумът на тежестта и стандарта на доказване. Тази точка завършва с очерк на актуалната рамка на отговорността за вреди от възникващи

технологии, като се поддържа, че водещ принцип при нейната уредба е този за функционалната еквивалентност.

4.2. Тежест и стандарт на доказване при гражданската отговорност за ИИ и други възникващи технологии

В тази част от изследването е анализирана подробно правната уредба на рамката на отговорността за вреди от възникващи технологии, изразяващата се в Директива (ЕС) 2024/2853 за отговорността за дефектни продукти (PLD2) и предложението за Директива относно отговорността за вреди от ИИ (AILD). Към днешна дата AILD все още не е приета, но е разгледана наред с PLD2, тъй като и двете директиви са предложени в пакет и са израз на сходни идеи за използването на инструментите на тежестта и стандарта на доказване като политика на ЕС за модифициране на рамката на гражданската отговорност.

Чрез правнодогматичен анализ е анализиран фактическия състав на отговорността дефектни продукти по директивата PLD2. Очертани са разликите с уредбата по предходната директива PLD, чрез граматическо, логическо, систематично и телеологично тълкуване са очертани хипотезите на новите разпоредби. Особено внимание е отделено на презумпциите за дефект и за причинно следствена връзка, които могат да се активират при определени обстоятелства като средство за преодоляване на недостатъците на традиционната рамка на гражданската отговорност.

Съществен принос на изследването е анализът на правния характер на използваните от законодателя презумпции в директивата. Отчетени са терминологични неясноти и противоречия, срещани, както в официални източници, така и в доктрината, свързани с това дали тези инструменти представляват фактически презумпции, установени в закон, или са форма на обръщане на доказателствената тежест. Разглеждат се аргументите на всяко от двете становища, но и двете се отхвърлят като се предлага трето – презумпциите по директивата PLD2 представляват законоустановено смекчаване на стандарта на доказване. Тезата е подкрепена с

исторически, телеологически и систематичен анализ на директивата и документите, съпътстващи нейното приемане.

По отношение на предложението за директива AILD са проследени нейните исторически корени и развитието на идеята за приемането ѝ. Направено е сравнение и разграничение в предметния обхват между нея и PLD2. AILD е характеризирана като директива, която е фокусирана изцяло върху процесуалните въпроси на отговорността при вреди от ИИ на деликтно основание. Разгледани са предвидените в директивата презумпции за вина и причинно-следствена връзка и са анализирани фактическите предпоставки на хипотезите им.

В изследването е направена оценка на функциите на използваните презумпции и по двете директиви, които са сходни. Първата цел е облекчаване на процеса на доказване в полза на увредените лица, с което да се постигне функционална еквивалентност между традиционния деликт и този с участието на ИИ и други възникващи технологии. Наред с това, предпоставките за активиране на презумпциите, разкриват стремежа на законодателя да стимулира преодоляването на информационната асиметрия чрез задължения за предоставяне на информация, както и да осигури спазването на правилата за безопасност на дигиталните продукти чрез предвиждане на по-строга отговорност при неспазването им. Този функционален анализ е особено ценен за разкриване на връзката между дигиталната политика на ЕС и инструментите на тежестта и стандарта на доказване.

ГЛАВА ТРЕТА

Общи проблеми на електронното доказване

Съгласно дадената дефиниция за стандарт на доказване, това понятие има три взаимосвързани аспекта – 1) степен на убеденост на съда, базирана върху неговата 2) свободна оценка на 3) допуснатите по делото доказателства. Във втората глава от това изследване са анализирани конкретните политики за регулиране на гражданската отговорност в ЦЕП, включващи отклонения от тежестта, но и стандарта на доказване.

Освен разгледаните конкретни случаи, които касаят основно степента на убеденост на съда, процесът на доказване на правоотношения, развиващи се в цифровото пространство, има и общ кръг проблеми. Те произтичат от обстоятелството, че, с оглед специфичната форма на доказателствените факти, най-преки и с най-висока доказателствена стойност са средствата в електронна форма. Електронните доказателствени средства („ЕДС“) са изправени пред специфични предизвикателства, свързани с тяхното технологично естество и сблъсъка им с процесуалните традиции в държавите членки. Съответно, политиката за интеграция на вътрешния пазар на ЕС и по-специално дигиталните политики за доверие и надеждност на технологията налагат и специална законодателна уредба и адаптирана съдебна практика, насочени към подобряване на ефективността на съдебния процес, а с него и на гражданската отговорност.

В трета глава на това изследване се засягат такива общи проблеми на ЕДС, които имат пряко отношение към стандарта на доказване, а именно – тяхната допустимост и оценката на доказателствената им стойност.

1. Същност и допустимост на електронните доказателствени средства

1.1. Нормативна уредба

В тази част на изследването е очертана общностната нормативна уредба, свързана с ЕДС, като е направено разграничение между актовете за хармонизация в областта на наказателното право и тези в гражданското право. В групата на последните най-значими са Регламент (ЕС) № 910/2014 (eIDAS), допълнен с Регламент (ЕС) 2024/1183 (eIDAS2), както и Регламент (ЕС) 2020/1783.

За въпросите, оставащи извън обхвата на общностната хармонизация се прилага националното право. Анализирани са процесът на сближаване при процесуалните правила на държавите членки, който се извършва чрез средства извън правото на ЕС. Централно място като източник на обобщени принципи, добри практики и стандарти е дадено на „Насоки за електронните доказателства“ („Насоките“) и Обяснителен

меморандум („Меморандума“) към тях дело на Съвета на министрите към Съвета на Европа.

1.2. Дефиниция на електронно доказателствено средство

Въз основа на анализ на Насоките и сравнителноправен преглед на законодателството и доктрината в областта е подкрепена следната дефиниция за ЕДС:

„Електронно доказателствено средство“ означава всяко доказателствено средство, базирано на данни, съдържащи се в или произлизащи от каквото и да е устройство, разчитащо на софтуер, за да функционира, или данни съхранени на или пренасяни през компютърна система или мрежа.“

В изложението са анализирани отделните елементи от дефиницията и са очертани техните фактически предпоставки. Чрез интердисциплинарни методи е дадено обяснение и подробно съдържание на общите технологични термини. Съществен принос на изследването е направеното терминологично разграничение между електронен документ и електронно доказателство.

1.3. Допустимост на ЕДС

В тази част са разгледани накратко различните категории електронни доказателства, съгласно Регламента eIDAS, както и условията за тяхната допустимост. Обърнато е внимание на проблематиката с автентичността на ЕДС, която има своите особености, тъй като те често не съдържат изявления, но е определящ техният произход и цялост.

1.4. Видове ЕДС

Въз основа интердисциплинарни методи е анализирана същността на ЕДС като данни в цифрова форма, въз основа на което са очертани видовете цифрови инструменти, които могат да служат като ЕДС. Такива са файлове, метаданни, записи на данни, криптирана информация и др. В зависимост от произхода си данните могат да бъдат въведени пряко от човек, машинно генерирани и със смесен произход. Обърнато е внимание и на спецификите на данните, които са резултат от действието на системи с ИИ. С оглед вида доказателствено средство, според традиционните категории, ЕДС са най-често писмени документи, но могат да бъдат и веществени доказателства, свидетелски показания и дори заключения на вещи лица.

2. Доказателствена стойност на ЕДС

2.1. Достоверност на ЕДС

Достоверността на ЕДС е част от общия проблем на достоверността, разбирани като съответствието между сведението, което следата носи, и действителността. При всички доказателствени средства достоверността е пряка функция на качествата на техния носител. В тази част от изследването се анализират особеностите на носителите на ЕДС, които са в електронна форма, и последиците, които това обстоятелство носи след себе си за доверието в тях.

Въз основа на анализа на Насоките на Съвета на Европа се прави заключение, че при определяне на достоверността на ЕДС съдът следва да взема предвид два фактора – неговият произход и неговата автентичност. Произходът се разбира както като качество на лицето, което е свързано с данните, така и като качество на електронния носител (неговата надеждност). А автентичността, която е разгледана в предходната точка, гарантира съответствието между твърдения произход и целостта на представените като ЕДС данни.

2.2. Законна сила на ЕДС

По отношение на доказателствената стойност на ЕДС правото на ЕС предвижда отклонения от общото правило при стандарта на доказване за свободна преценка на доказателствата по делото. Това отклонение е законната доказателствена сила, при която съдът е задължен да даде определена оценка на определено доказателствено средство. В тази част от изследването е направен кратък обзор на законната доказателствена сила на писмения документ, както и тази на различните удостоверителни услуги, съгласно Регламента eIDAS.

2.3. Доказване на достоверност на електронните доказателствени средства

В случаите, при които едно доказателство не се ползва със законна доказателствена сила, то неговата достоверност и доказателствена стойност се оценяват свободно от съда. В тази заключителна част от изследването са разгледани практически методи за доказване на достоверност на ЕДС, като презумпцията за автентичност, използване на метаданни, блокчейн, експертизи и техните практически проблеми и др.

III. ОСНОВНИ ПРИНОСНИ МОМЕНТИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Сред основните приносни моменти на дисертационния труд могат да се посочат:

1. Задълбочен анализ на съдържанието на понятията тежест и стандарт на доказване, заедно с всеки един от техните елементи така, както са разбирани те в правото на ЕС. Пълен и систематичен преглед на релевантната съдебна практика и доктрина.
2. Защитена е тезата, че тежестта и стандарта на доказване имат общо правило и отклонения, които са оправдани при определени обстоятелства в изпълнение на определени функции.
3. Изяснено е какво означава Цифровия единен пазар като част от вътрешния пазар на ЕС, проследява се неговата еволюция, очертават се неговите специфични

характеристики, които го отличават като нов вид пространство на общностна интеграция със свои собствени политики.

4. Анализирани са технологичните, обществени и икономически предизвикателства, които оказват влияние върху ефективността на гражданската отговорност в Цифровия единен пазар.
5. Демонстрирано е наличието на политика на ЕС в цифровото пространство, насочена към реформиране на рамката на гражданската отговорност чрез правила за отклонение от тежестта и стандарта на доказване. Това е сторено, държейки сметка за конкретния контекст, съдържание и функции на тези правила по начин, който да подпомогне специалистите при разпознаването и прилагането им.
6. Анализ на най-актуалните актове от правото на ЕС в областта на ЦЕП, включително най-новата практика на Съда по приложението им. Разрешаване на конкретни доктринални проблеми, свързани с прилагането на правни институти от материалното право на ЕС.
7. Систематичен преглед на общата проблематика на допустимостта и достоверността на електронните доказателства. Разграничение между електронно доказателство и електронен документ.

IV. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Господинов, Д., Проблеми на електронните документи и електронните подписи при прилагането на Регламент eIDAS от българския съд. – Общество и право, бр. 7/2024, стр.19-48, ISSN 0204-85-23
2. Господинов, Д. Отговорността на посредниците в контекста на новия Регламент за цифровите услуги – Общество и право, бр. 6/2024, стр.60-80, ISSN 0204-85-23
3. Господинов, Д. Тежест и стандарт на доказване при отговорност за неразрешени платежни операции, публикувана в правния портал Lex.bg на 29.01.2025г., ISSN 2682-9606
4. Господинов, Д. Основни проблеми при прилагане на принципа за отчетност при защита на личните данни от българските съдилища (непубликувана)